

Antologi om samisk mytologi

Man har länge väntat på ett allmänverk om samisk folklore, som är skriven för en internationell publik. Behovet har också i universiteten varit stort för en bok, som skulle ge en nutidsvinkel på samisk folklore. Det finns många monografier och artikelsamlingar om religion, mytologi och litteratur¹. NNF:s publikation *Sami Folkloristics*², som är redigerat av Juha Pentikäinen, Harald Gaski, Vuokko Hirvonen, Jelena Sergejeva och Krister Stoor har många utmärkingar. Enligt inledningen är boken ett resultat av ett projekt som var koordinerat av *Nordic Network of Folklore*, NNF. Jag läste boken hemma i Lappland,

i en omgivning, som fortfarande är full av samisk folklore. Gamla *sieidi*-platser samt berättelser till exempel om *gufihtar*, de små under jorden hör till detta landskap.

Boken har två delar. Den första delen "Sami Research History" koncentrerar sig på samisk forskningshistoria och innehåller också några presentatio-

ner av äldre källmaterial. Den andra delen, "Sami Folklore Interpreted", består av fyra artiklar, som är skrivna från ett nyare emicperspektiv. Den andra delen är enligt mig mycket intressant och läsvärd.

I sin artikel granskar Håkan Rydviik missionärernas utsagor från 1600-1700-talen. Artikeln är en sammanfattning av hans tidigare monografi *The End of Drum-Time: Religious Change among the Lule Sami 1670's-1740s*. Rydviik analyserar och tolkar källor, med vilka han har visat den religiösa och kulturella förändringen. Hans fokus ligger på Lule Sámi området. Rydviik varnar för att generalisera termer och namn från olika geografiska och kulturella områden – något som man ännu ofta gör i olika publikationer. Ett mycket allmänt fel är att samerna betraktas som en homogen grupp, fast det finns stora skillnader mellan de olika samegrupperna. Rydviik påpekar ofta att för att kunna analysera materialet måste man först lokalisera informationsursprunget.

Man måste naturligtvis också analysera skribenternas attityder mot temat samt vem som har använt andras texter och i vilka sammanhang.

Juha Pentikäinen har skrivit två av artiklarna i antologin. I den första skisserar han Lars Levi Læstadius som *sámi* mytologist och mytograf. Året 2000 firade man på många håll att det var 200 år sedan Læstadius föddes. Læstadius är först och främst känd som präst och grundare av den starkt religiösa rörelsen, læstadianismen, men han var också botanist och same, som använde samisk mytologi i sina predikningar och texter. Samiskhet spelar en viktig roll i Læstadius' karriär, doktrin och skrifter. Pentikäinen presenterar noggrant hans verk *Fragments i lappska mytologien* som är publicerad på svenska (1997) och finska (1994 och 2000). Med mytologi menar Læstadius "en allmän folketro på öfvernaturliga väsenden och verkningar."³

Avsikten med Pentikäinens andra artikel är att ge en översikt av forskning om samisk folklore i Finland. I början av artikeln lovar han för mycket, t.ex. att behandla föredetta Kemilapparnas – de som för länge sedan har blivit assimilerade – folklore, men den informationen kunde jag inte hitta, bara en omnämning av Tegengrens bok. Mycket har ändå rymts i artikeln, t.ex. presenteras alla tre samegrupper i Finland kort, men jag tycker man kunde hitta nyare information om samernas antal än från 1992. Det som är häpnadsväckande i Pentikäinens artikel är att den nutida forskningen nästan inte alls nämns. Han hänvisar till Dálvadas-projektet utan att nämna det. Dálvadas-materialet har använts i flera studier och i otaliga artiklar bara i Åbo universitet.⁴ T.ex. har Marjut Huuskonen i sitt licentiatarbete analyserat samiska berättelsekategorier.⁵ Pentikäinens artikel ger en mycket begränsad bild av samisk folkloreforskning i Finland.

Det är problematiskt att skriva översiktsartiklar: Vad skall man inkludera och vad skall man exkludera? Man måste nämna de viktigaste forskarna, de viktigaste publikationerna och de viktigaste årtalen. Samma namn, samma verk och samma årtal kan läsas t.o.m. i alla fyra artiklarna, som är skrivna av Åke Hultkrantz, Stein R. Mathisen, Juha Pentikäinen och Jelena Sergejeva. Redaktörerna kunde ha satsat på mera arbete här. Lyckligtvis finns det också skillnader mellan dessa fyra översiktsartiklar. Åke Hultkrantz reflekterar över forskning med hjälp av personliga minnen om olika forskare. I artikeln nämns många namn, som bara förblir namn i läsarens minne. Hans perspektiv är också svagheten i hans artikel; det finns nästan ingenting skrivet om nutidsforskningens läge i Sverige.

Stein R. Mathisen har skrivit det mest lyckade sammandraget om samisk folkloreforskning i Norge. Han börjar från lappologi och fortsätter till slutet av 1900-talet. Han visar tydliga paradigmförändringar, som har åstadkommit i forskning om samerna. Mathisen presenterar också de nyare perspektiven i samisk folkloreforskning, och ett exempel på detta är Harald Gaskis artikel i denna antologi. Mathisen pekar också på folkloristikens roll i samernas etniska inkorporation. Också i SIEF-kongressen som hölls i Budapest i maj 2001 kom politikens och folklorens/traditionens nära förbindelse med varandra fram i några föredrag. Vad är forskarens roll i dagens etnopolitik? Det finns röster också inom Sápmi, Sameland⁶ – och på andra håll – att forskningen borde kopplas till etnopolitik eller måste bistå den. Detta kommer klart fram t.ex. i den respons som de avhandlingar som behandlar etnopolitik eller majoritetens syn på samer har fått.⁷

Lena Sergejevas artikel om forskningen på den ryska sidan är viktig redan därför att så få forskare behärskar ryska och därför inte kan bekanta sig med den forskningen. T.ex. Kharuzins monografi från 1890-talet, som betraktas som en viktig källa om Kolasamer, är baserad på hans fältarbete som han gjorde enbart hos skoltsamer. Andra samegrupper på Kolahalvön, alltså Kildinsamer, Akkalasamer och Tersamer nämns där bara sporadiskt och kort. Lena Sergejeva tar hänsyn också till de många icke-ryska forskare och insamlare som t.ex. M.A. Castren, Samuli Paulaharju och Uno Harva. Hon själv är tydligen den enda som håller på med folkloristisk eller mytologisk forskning om Kolasamer i dag.

Den andra delen presenterar fyra case-studier om samisk folklore eller mytologi. Tre av skribenterna är själva samer, och man kan undra om denna gränsdragning är ett medvetet val. Sameorienterad forskning kan göras också av icke-samer, eftersom det viktiga inte är forskarens härkomst utan hennes eller hans perspektiv. Alla dessa tre artiklar är utmärkta exempel på nutidens sameorienterade forskning.

Harald Gaski öppnar jolkens värld på ett intressant och skickligt sätt. Han använder *ethnocriticism* eller *indigenous criticism* enligt Arnold Krupat, så att han kan behandla jolken både som ett kulturellt uttryck och en kulturell tradition samt tolka jolktexter som litterära uttryck. Jolkens mångsidiga karaktär kräver detta mångbottnade behandlingssätt. Vuokko Hirvonens exempel är myten om samernas ursprung som är presenterad i Andres Fjellners "epos" *Solens pojkar*. Hon granskar texten "The Son of the Sun's Courting Journey to the Land of the

Giants” ur ett genusperspektiv. Anledningen till resan är livsviktig: att hitta en hustru. Hennes metod avslöjar kvinnans aktiva roll i berättelsen – och i hela livet. Jelena Sergejeva skriver om solen som symbol i östsamernas tradition och språk. Solen och månen är viktiga i det samiska konceptet om tiden. Den cykliska tiden är urspeglar sig också i språket; ordet *piejiv* i Kildinsamiska betyder både sol och dag, ordet *mann* både måne och månad. Tiden är knuten till himlakropparna och rytmen kommer fram i årstidernas och arbetsårets cykler. Sergejeva har samlat olika varianter om berättelsen om solen och hon granskar dem men hänsyn till berättarnas mentala landskap.

Den sista artikeln är skriven av Thomas A. Du-Bois om filmen *Ofelaš* som ett exempel på samisk revitalisation och är i sig intressant men i denna kontext litet lös. *Ofelaš* är redigerad av Nils Gaup och baserar sig på en traditionell berättelse, som har en defensiv karaktär och visar samernas etniska motstånd.

Bokens titel, *Sami Folkloristics* är ambitiös och lovande. Efter att ha läst boken vet läsaren ändå bara litet om samisk folklöre, eftersom mytologin och religion spelar en huvudroll i denna bok, vilket framkommer redan i skribentlistan. Fyra av författarna är kända som religionsvetare: Åke Hultkrantz, Juha Pentikäinen, Håkan Rydqvist och Jelena Sergejeva. Mytologin hänvisar till den gamla samiska religionen, och folkreligion är en viktig del av folkloristiken. I detta avseende ger boken en bristfällig bild av samisk folklöre och forskning om denna. Bokens redaktörer ifrågasätter möjligen gränsdragningen mellan folkloristik och religionsvetenskap. T.ex. vid Åbo universitet hade folkloristik och religionsveten-

skap länge en gemensam lärostol. Men varför är då gränsen mellan samisk folkloristik och etnologi så hög att etnologin har utelämnats helt och hållet?

Helena Ruotsala

- 1 T.ex. publikationer av Bäcklund, Gaski, Hirvonen, Hultkrantz, Pentikäinen, Rydqvist.
- 2 *Sami Folkloristics* ed. by Juha Pentikäinen in cooperation with Harald Gaski, Vuokko Hirvonen, Jelena Sergejeva, Krister Stoor. NNF: Turku 2000. (NNF Publications 6.)
- 3 Lars Levi Læstadius 1997: Fragmenter i Lappska Mytologien, 16. Åbo: NNF.
- 4 Om projektet se närmare: Patricia Nyberg, Marjut Huuskonen & Pasi Enges 2000: Observations on Interview in a Depth Study on Saami Folklore. Lauri Honko (ed.), *Thick corpus, organic variation and textuality in oral tradition. Studia Fennica Folkloristica* 7. Helsinki: SKS.
- 5 Marjut Huuskonen 1998: *Matka kertomusten maailmaan. Tapausanalyysi Tenojokilaakson saamelaisten suullisesta perinteestä*. Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos. Upublicerad licentiat avhandling.
- 6 *Sápmi*. Sameland, är inte ett rike utan samernas utbredningsområde idag, som sträcker sig på området av Finland, Ryssland, Norge och Sverige.
- 7 Se respons som avhandlingar av Marjut Anttonens *Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla* i Ruijan Kaiku 17.12.1999 och Seija Tuulentien *Meidän vähemmistöimme. Valtaväestön retoriikat saamelaisten oikeuksista käydyissä keskusteluissa* i Kaleva 2.3.2001 har fått. Enligt min mening de båda recensionerna är aggressiva, polemiska och tendensiösa.